

Kundval

- ett medborgarperspektiv

Juni 2007

Allians för Jämtlands län

Kundval – ett medborgarperspektiv

Jämtlands läns landsting står inför stora utmaningar. Kraven på hög kvalitet i verksamheten ökar. En åldrande befolkning kommer att ställa allt högre krav på god vård och omsorg. Stora pensionsavgångar gör att det blir ännu större svårigheter att rekrytera arbetskraft till viktiga yrkeskategorier. Situationen gör det nödvändigt att med kreativitet och mod våga pröva nya lösningar.

En företeelse som växt fram de senaste 10 -15 åren är olika kundvalsmodeller. Dessa modeller har många fördelar, framför allt för den som behöver samhällets stöd och hjälp, men i hög utsträckning också för kommuner, landsting och företag. Möjligheterna att skapa situationer där alla vinner är mycket stora.

Kundval innebär att ett starkt offentligt välfärdsåtagande kombineras med stort individuellt inflytande och minskad politisk detaljstyrning.

Kundvalsmodellen är ett nytt sätt att ge enskilda möjligheter att direkt påverka sjukvården.

Viktiga syften är:

- ökat medborgarinflytande
- högre kvaliteten och
- mer sjukvård för skattepengarna.

Huvuddrag i kundvalsmodellerna

Ett kundvalssystem innebär i regel att landstinget inbjuder privata utförare att konkurrera med de egna utförarna på samma villkor som dessa. De privata utförare som vill kunna erbjuda sina tjänster prövas och godkänns av landstinget. Lämplighet m.m. prövas utifrån objektiva kriterier. De privata utförare som blir godkända jämföras med landstingets egna utförare.

Kundvalssystemet sänker också barriärerna för nya aktörer att vara med och producera sjukvård. Den som uppfyller kraven för auktorisation är med och konkurrerar från dag ett. I ett system med konkurrens genom upphandlingar kan väntan vara upp till tre år innan en utförare får utsätta en annan för konkurrens. De stora resurser och den kompetens och erfarenhet som krävs för att ta del av upphandlingsunderlag på ibland upp till flera hundra sidor undviks också med ett kundvalssystem. Detta jämnar ut spelplanen mellan storskaliga och småskaliga utförare.

Kundvalssystemet är ett system för fördelning av offentligt finansierad välfärd.

Kundvalssystemet innebär att det är det offentliga som betalar servicen men att det är den enskilde som väljer utförare. Kundvalssystemet innebär att rätten att välja utvidgas till alla. Utan kundval är det bara de som har råd att betala själva som kan välja en annan utförare än den som det offentliga erbjuder.

Vårt eget capiteringssystem gör att grunden för att börja använda kundvalsmodellen inom primärvården i princip är klar. I vårdval Halland finns dessutom ett färdigt koncept.

En företagsam sjukvård

Under många årtionden har produktionen inom landstinget ägt rum inom ramen för en myndighetsstruktur som är illa lämpad för att släppa fram förnyelse och effektivitetsbefrämjande åtgärder. Denna struktur har också med tiden visat sig vara allt mindre ändamålsenlig för att kunna tillgodose de enskilda individernas särskilda behov.

Vi vill på detta sätt skildra de uppmuntrande förändringar som är på gång i fråga om företagens möjligheter att bidra till nya former av välfärdsproduktion – på det allmännas uppdrag och med fortsatt skattefinansiering. Men framför allt vill vi uppmärksamma de möjligheter som ligger i en fruktbar samverkan mellan ökad makt för individen, den offentliga sektorns fördelningsambitioner och privat produktion.

Om dessa möjligheter utnyttjas skulle vi kunna få både en bättre fungerande sjukvårdsproduktion, mer nöjda medborgare och ett mer livskraftigt näringsliv.

Vi skulle kunna få *en företagsam hälso- och sjukvård!*

Fördelar

Kundval kan förnya den svenska välfärdsmodellen genom att:

- Stimulera såväl offentliga som privata utförare att vara mer lyhörda för medborgarnas krav och att använda resurserna mer effektivt.
- Fördjupa demokratin genom att ge medborgarna nya vägar att styra det offentligt finansierade serviceutbudet.
- Ge grogrund för entreprenörsanda och nya företag. Genom att ge medborgaren ökad makt skapas en varierad efterfrågan.
- Ge politikerna en klarare roll som medborgarnas företrädare gentemot såväl offentliga resultatenheter som privata aktörer. Arbetet kan fokuseras på uppgifter som handlar om mål, finansiering, uppföljning och kvalitetssäkring. Den politiska detaljstyrningen av verksamheten kan upphöra.

Exempel

Det finns flera exempel på befintliga kundvalssystem i Sverige:

- För hemtjänst för äldre och funktionshindrade har kundvalsmodeller prövats i ett antal kommuner. Det har fallit väl ut. Fler kommuner är på väg att införa en kundvalsmodell för hemtjänsten
- På skolområdet finns idag ett väl fungerande system som ökar valmöjligheterna mellan kommunala och fristående skolor över hela landet.
- Barnomsorgen har varit ett pionjärområde för offentligt finansierade enskilda driftformer.
- Kundval genom assistentpeng har inneburit en revolution för de handikappade som är berörda.
- Kundval håller på att introduceras mer och mer inom delar av hälso- och sjukvården och i särskilt boende för äldre och funktionshindrade. Vårdval Halland är ett exempel.

Patienterna – aktiva kvalitetsdrivare

Frågan om kundval är inte en fråga om offentlig eller privat drift. Kärnfrågan är vem som skall bestämma över vilken utförare som skall leverera denna service. Skatterna betalar men det är patienten som väljer.

Kundval är ett sätt att tillgodose nutidens mångskiftande och individuellt anpassade krav från medborgarna. Samtidigt kan de värden som så många i Sverige vill värna om bevaras; men med verktyg som är anpassade för en ny tid.

Genom att ge större makt åt patienten över vem som skall vara utförare ökar också kvalitetskraven. Den utförare som inte tillmötesgår patienternas krav får färre kunder och kan därmed i slutändan bli tvungen att upphöra med sin verksamhet och ge plats åt någon annan. På motsvarande sätt kan den utförare, landstinget eller privat, som tillgodoser medborgarnas krav väl, utöka sin verksamhet.

Inte lämplig överallt

Valfrihet är inte aktuellt/möjligt när det gäller akut eller högspecialiserad vård.

Valfrihet har däremot en stor påverkan på den basala vardagssjukvården och inom viss specialistvård. Det finns lika starka skäl att tro att valfriheten skulle bidra till en effektivisering av systemet där modellen är lämplig.

Här är några exempel på bristande funktioner inom primärvården:

- primärvården är underbemannad/förmår inte attrahera tillräcklig kapacitet
- patienter som inte nöjer sig med beslut kommer tillbaka och ”överbelastar” systemet
- patienter utnyttjar luckor i systemet och överbefolkar akutmottagningen på sjukhuset
- patienter som sluppit igenom ”Grindvakten” klamrar sig fast hos specialister på sjukhusets mottagningar.

Att införa ett kundvalssystem inom specialistsjukvården är sannolikt en stegvis process. Områden för kundval måste väljas ut gradvis och den exakta utformningen av systemet kommer förmodligen att variera mellan exempelvis sjukhusvård och primärvård. De huvudsakliga inslagen kommer emellertid att vara ett ersättningsystem där pengarna följer den enskilde, likformig ersättning för konkurrerande vårdgivare och möjligheter för vårdgivarna att själva bestämma hur mycket sjukvård de skall erbjuda. Genom att göra patienten till utförarnas främsta intäktskälla, och genom att göra henne till en intäktskälla som både kan vinnas och förloras i konkurrens, stärks kraven på kvalitet och service.

Kundvalssystemet sätter resurserna direkt i händerna på medborgarna och lägger därmed grunden för ett ökat folkligt engagemang i produktionen av sjukvård.